

Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı

Dr. Mustafa S. KAÇALIN

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları geçtiğimiz yıl bir kitap yayınladı. Adı *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Bir eserin adına bakın bir de yayınlayan kuruluşun adına. Eserle ilgisi ne diyeceksiniz. Arada hiç bir bağlantı yok. Ya yazan, rahmetli bir milletvekili. Ekmeğini bu yolla yiyen bunca profesör dururken emeğini bu yola gömen bir amatör. Bu anlaşılmasız karmaşadan sonra önünüzde duran bu kitap için bu işle iyi kötü uğraşanların diyeceği söz şu ola bilir: Ne güzel olmuş da yayınlanmış.

Herkes kendisini öne çıkarmak, eskiyi silmek yolunda. Halbuki biz eskilerin varlığıyla varız. Eski bir kitabı gün yüzüne çıkarıp adını ikinci konumda tutan hazırlayıcının bu davranışını saygı ile karşılamamak elde değil. Bu emek ürünü, ömür törpüsü çalışmada göze çarpan bir kaç gözden kaçmaya değinmek emeğe ilgi bakımından bir değer bilirlik olacaktır sanırım.

92b. CENNET:

"Lektî", "Lezâ" olarak düzeltilmelidir. Yalın anlamındadır. ALLÂH: Kur'an: 70. Ma'âric 15.

168b. FERHÂR:

"Ferhâr kelimesi Sanskritçe Veyhara kelimesinden muharref olup" 'taki Veyhara, Vihâra ile düzeltilmelidir. Bir görüşe göre Buhâra da bu sözcük ile bağlantılıdır.

168b. Örgenç yerine Ürgenç yazılmalıydı.

170b. FİTRÂK:

"At eğeri" 'ndeki eğer, eyer ile düzeltilmelidir. Eğer Farsça'dan alıntı cümle başı şart

ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MAZMUNLAR

Ahmet Talât ONAY

TÜRKİYE DIYANET VAKFI
YAYINLAMA KURULU VE TERCÜME BÜYÜKLERİ

Basılmak üzere devlete teslim edildikten tam elli yıl sonra yayımlanabilen merhûm Ahmet Talât ONAY'ın *Eski Türk Edebiyatı'nda Mazmunlar* isimli eseri

edatı, eyer (< eder) Türkçe'den kalıntı at koşumudur. -ARAT, R[eşid] R[ahmeti] [ö. 1964]: "Uygur Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri", Türk Dili - Türk Dili Araştırma Kurumu Bülteni-: İstanbul 1935, 12. sy. 85-86. sf.

211b. HÜLÂGU:

"HÜLÂGU", HÜLEGÜ ile düzeltilmelidir. "Tulu Han'ın oğlu" 'ndaki Tuli, Toluy ile düzeltilmelidir. Moğolca'da toluy olan bu sözcük Türkçe'de gözgü, Farsça'da âyine Arapça'da mir'ât'tır.

216a. İKLİM:

"Yunanca climadan Arapçalaştırılmış." 'taki "clima" Lâtinçe'dir, yunancası klima'dır. Araplar Lâtinçe yoluyla değil Yunanca yoluyla almalıdır. Böyle olmuşsa sözcük "klimadan" diye düzeltilmelidir.

287a. MELEK-KÖPEK:

"İtikada göre köpek bulunan yere melek nüzûl etmezmiş." 'teki "İtikada" yerine

"Hadîse" diye düzeltilmelidir. Âişe (R) şöyle dedi: Cibrîl aleyhisselâm geleceği bir sâat hakkında Rasûlullah (S) ile vadleşti. Sonunda vadleşilen bu sâat geldi fakat Cibrîl -o sâatte gelmedi. Rasûlullah elinde bir değenle beklemekte idi. Değeneği elinden atıp «Allah va'dinden dönmez, rasûlleri de dönmezler» buyurdu. Sonra arkasına döndü ve serfirin altında bir köpek yavrusu gördü. bunun üzerine: «Yâ Âişe! Bu köpek buraya ne zaman girdi?» diye sordu. Âişe: Allah'a yemin ederim ki bilmiyorum dedi. Rasûlullah köpeğin çıkarılmasını buyurdu, o da çıkarıldı. Ardından Cibrîl geldi. Rasûlullah ona: «Bana geleceğin sâati va'd ettin, ben de senin için oturup bekledim, fakat gelmedin.» dedi. Cibrîl: benim gelmemi evinde bulunan köpek men etmiştir. Biz melekler, içinde köpek ve rûret bulunan bir eve girmeyiz dedi.

-MUSLİM, Abû 'l-Husayn Muslimu 'bni 'l-Haccâc al-Kuşayrî an-Niysâbüri [ö. 875]: *al-Câmi'u 's-Sahîh*: 27. *Kitâbu 'l-Libâs va 'z-Ziynet* 26. Bâb 81 (2104). h. Müt. Mehmed SOFUOĞLU [ö. 1987], *Sahîh-i Muslim ve Tercemesi*, 6. c. İstanbul 1390 / 1970, 357. sf. ve sonraları-

293b. MOĞOL-ÇİN:

Buradan Moğol ve Çin diye ayrı ayrı iki sözcüğün birleştirilerek bir anlam için kullanıldığı anlaşılıyor. Oysa sözcük Moğolçin 'Moğol kızı, Moğol kadını' demektir. Bu ekle bugün burçin (< bor+çin 'dişi kaz') diye kullanılan sözcükte karşılaşmaktayız.

-TUNA, Osman Nedim: "Osmanlıcada Moğolca Kelimeler",

ONAY, Ahmet Talât → 150262

0 5 9185 200

AHMET TALÂT ONAY'IN KASTAMONU YILLARI

Cemâl KURNAZ

G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara.

Şair, yazar, gazeteci, edebiyat araştırmacısı, eğitimci ve politikacı olarak çok yönlü bir kişilik olan Ahmet Talât Onay¹ (1885-1956)'ın hayatında Kastamonu'nun önemli yeri vardır.

Ahmet Talât Onay'ın Kastamonu yılları, öğrencilik ve öğretmenlik yılları olmak üzere iki dönem halinde değerlendirilebilir.

Öğrencilik Yılları (1905-1907)

Ahmet Talât idâdinin orta kısmını Çankırı'da okuduktan sonra (29 Temmuz 1905). Kastamonu İdâdisi'ne devam etmiş (1905-1907), son sınıfın dört ayını Ankara İdâdisi'nde okuyarak buradan mezun olmuştur (15 Temmuz 1907).

Ahmet Talât okullarda gördüğü öğrenimden ve hocalarından pek tatmin olmamıştır. Şu mısralar, 1906-1907 yıllarındaki duygularını göstermesi bakımından ilgi çekicidir:

Tehzibine hulkun okunur ders-i rezâil

Bed-meşreb eder tâlibi mektep mi nedir bu²

*

Bir iki âlim muallim şöyle birkaç bin kitap

Şimdilik bu mekteb içre bizlere elzem olan³

Onun üzerinde en çok tesiri olan hocalardan birisi, Kastamonu İdâdisi edebiyat hocası Siddik Efendi'dir. Arapça, Farsça ve Türkçe şiir söyleyebilen bu zât, şiire meraklı gençleri teşvik etmekte, çeşitli eserleri okumalarına müsamaha göstermektedir. Bu hocasını her zaman minnetle anan Ahmet Talât, dimağını bu okulda okuduğu eserlerle doldurduğunu, gelişmesi için Kastamonu'nun geniş bir saha olduğunu söyleyecektir⁴.

Siddik Efendi, okuldaki gayri Türk öğretmen ve öğrencilerin Türklük aleyhtarı faaliyetleri karşısında millî hisler telkin eden eserleri tavsiye etmektedir. Bunlar arasında Namık Kemal, Manastırlı Rifat, Abdulhak Hâmid, Muallim Nâci ve Mehmet Emin Yurdakul'un eserleri vardır. Ahmet Talât, bütün bu eserleri Kastamonu'ya getirmek ve gençlere satmak cesaretini gösteren kitapçı Büyük ve Küçük Hamdi Efendiler sayesinde okuma imkânı bulmuştur⁵.

¹ Hayatı, kişiliği ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Cemâl Kurnaz, Ahmet Talât Onay, Hayatı, Eserleri, MEB. Yayını, İstanbul 1999.

² Ahmet Talât Onay, Sarı Çiğdemler, Haz. Cemâl Kurnaz, MEB. Yayını, İstanbul 1993, s. 88.

³ a. g. e., s. 88.

⁴ a. g. e., s. 74; Ahmet Talât Onay, "Nasıl Türkçü Oldum-2"; Duygu, 278 (18 Nisan 1936), s. 2.

⁵ a. g. m., s. 2.

D 790

Mustafa ŞAHİN

ÇANKIRILI AHMET TAL'AT'TAN (ONAY) M. FUAT KÖPRÜLÜ'YE MEKTUPLAR

İ. Lütfü Seymen kardeşimizin 10 yıldır büyük özverilerle çıkardığı *Müteferrika*'ya gönül borcumuzu, istediğimiz halde bugüne dek ifa edememiştik. Her yeni yayına omuz vermek âdettendi, üstelik Çankırı kalem erbabıyla ilgili, yoktan var edilen güzel çabalar yer alıyordu *Müteferrika*'da¹ ve üstelik yedimizde Çankırlı A. Tal'at'ın birkaç yadigârı bulunuyor, yayıncı dostumuz ise yazı iste-me nezâketini tekrarlayıp duruyordu.

Özellikle, "kalemiyle Çankırı'ya ve Türk edebiyatına en büyük hizmeti yapan Ahmet Tal'at'ı ve eserlerini yeniden hayata getiren hocamız Cemal Kur-

¹ Ali Birinci, "Tahsin Nahit Uygur ve Kastamonu Matbuatı", s. 7, S. 15-20; Cemal Kurnaz, "Haşim Nezihî Okay ile Ahmet Tal'at Onay'ın Mektuplaşmaları"s. 13, Yaz 1998-1, S. 53-73; Ali Birinci, "Çankırı Tarihçisi Hacışeyhoğlu Hasan Üçok", S. 15, 1999/1, s.67-73; Ali Birinci, "Ahmet Kemal Üçok: Çankırlı Meçhul Bir Şahsiyetin Hikâyesi), S. 18, 2002/2, s. 37-54.

Türk Şiirlerinin Vezni / Ahmet Talat ONAY

*Akçağ Yayınları / 186
Kaynak Eserler / 28*

ISBN 975-338-161-1

*Dizgi / Reyhan Ltd. Şti. 230 18 57
İç Düzen / Halil Çeltik
Kapak / Bekir Soysal
Baskı / Burak Matbaası 385 17 90
1. Baskı / 1996 - Ankara*

*Genel Yönetmen / Ahmet Hikmet Ünalmiş
Yayın Yönetmeni / Hüseyin Hüsnü Yazıcı*

*Akçağ Basım Yayın Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. 811 06420 Kızılay - Ankara
Tel: (312) 432 17 98 - 433 86 51
Faks: 432 28 52*

Ahmet Talat Onay

TÜRK ŞİİRLERİN VEZNİ

Hazırlayan
Prof. Dr. Cemal KURNAZ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	15386
Tasnif No:	T811 NA.T

AKÇAĞ

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 2630
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 699
Araştırma İnceleme Dizisi : 52

Kitabın adı
MİLLÎ MÜCADELE
YAZILARI
Yayın kodu
95.34.Y.0002.1260
ISBN 975.11.0786.5
Baskı yılı
1995
Baskı adedi
5.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ

Araştırma - İnceleme Dizisi

MİLLÎ MÜCADELE YAZILARI

Hazırlayanlar
Cemâl Kurnaz • Şefika Kurnaz

Ahmet Talat ONAY

17 HAZİRAN 1996

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	40444
Tasnif No	956.0811 ONA-M

İstanbul, 1995

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 7.6.1993 tarih ve 6278 sayılı yazıları ile birinci defa 5.000 adet basılmıştır.

Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i / Ahmet Talat ONAY

Akçağ Yayınları / 187
Kaynak Eserler / 29

ISBN 975-338-162-X

20 ARALIK 1996

Di-zi-ği / Reyhan Ltd. Şti. 230 18 57
İç Düzen / Halil Çeltik
Kapak / Bekir Soysal
Baskı / Burak Matbaası 385 17 90
1. Baskı / 1996 - Ankara

Genel Yönetmen / Ahmet Hikmet Ünalınış
Yayın Yönetmeni / Hüseyin Hüsnü Yazıcı

Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
Tuna Cad. 8/1 06420 Kızılay - Ankara
Tel: (312) 432 17 98 - 433 86 51
Faks: 432 28 52

Ahmet Talat Onay

TÜRK HALK ŞİİRLERİNİN ŞEKİL ve NEV'İ

Hazırlayan
Prof. Dr. Cemal KURNAZ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	145385
Tasnif No:	T811.2 ONA-T

AKÇAĞ

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
YAYIN MATBAACILIK VE TİCARET İŞLETMESİ
Meşrutiyet Cad. Bayındır Sk. No:55 • Kızılay/ANKARA
Tel:418 59 49 • 417 09 04 • 425 27 75
Telex:43 433 tdvk tr. • Fax:417 00 09

Ansiklopedik Eserler Serisi

ISBN 975-389-072-9
92.06.0005.77

Bu Kitabın;
Dizgi, Film ve Baskısı
Türkiye Diyanet Vakfı
Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi'nin
Dizgi, Fotomekanik ve Ofset tesislerinde
gerçekleştirilmiştir

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 77

Eski Türk Edebiyatında **MAZMUNLAR** VE İZAHİ

Ahmet Talât ONAY

Hazırlayan

Doç. Dr. Cemâl KURNAZ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi	
Kayıt	15790
Tasnif No.	7811.21 ONAY

ANKARA 1992

Bir şiir heveskârının sergüzeşti

AHMET TALAT ONAY

18 MART 1995

Henüz on üçüme girmiştim (1314). İyice hatırlıyorum; yeni çıkan her türküyü çabuk öğrenir; evde, bahçede oynarken bunları peltek bir lisanla söyledim. Alt ve üstünden bir parçayı bulamazsam müphem sözlerle ikmale çalışarak etrafimdakilere güldürürdüm.

1316/1900 Eylülünde memleketimin idadî talebesi arasına yeni katılmıştım. Amcam Hakkı Efendi merhumun mecmuası elime geçti. Bu mecmuadaki şiirlerden en çok anladığım ve sevdiğim koşmalar- dı. Bunları taklide başladım. Vezin örneğim halk- tan dinlediğim koşmaların ahengi, makamı idi. Böylelikle yazdıklarımı şair tanınanlara düzelttiriyor, amcama eksik ve yanlışlarını çıkarttırarak eser sahibi oluyordum! Artık gittikçe şair olduğuma inanıyor, arkadaşlarım arasında başımı bir karış yukarda tutuyordum.

Bu gurur bana aruzla da yazmaya cesaret verdi. 1321/1905 yılının güz ayında Çankırı İdadisi'ni ik- mal ederek Kastamonu İdadisi altıncı sınıfına gir- miştim. Mektebin yeni talebesinden olduğum, ar- kadaşlarımla muallimlerimin huylarını bilmediğim için yazılarımı kimseye gösteremiyordum. Bir de talebenin şiirle uğraşmaları şiddetle yasaktı. Sınıfımızdaki on sekiz arkadaşın yarısı manzum yazabiliyordu. Bir gün edebiyat muallimimiz Hoca Sıddık Efendi merhum sınıfta tahrir vazifesi verir- ken: "Taşkoprü'de Alişan ağa ismindeki hayır sahi- binin yaptırdığı çeşme için bir tarih yazınız!" Em- rini verdi. O gece, nöbetçilere uyuyor görünerek:

*Lüleden Tal'at akan tarihi cevher katrastı (1)
Ma-i evserdir olun siyrab ey dilteğnegân*

(1322)

makta'lı tarihi sabahleyin hocama takdim ettim. Hocam benim şiirle uğraştığımı bilmiyordu. Bir gecede bu tarihi yazmağımı takdirini, maamafih istiğrabını mucib oldu. Yazabilenlerin eserleri için- de benimkini düzelterek taşçıya gönderdi. Bir kaç ay sonra rüştiye muallimliğinden müteakib Behçet Efendi vefat etmişti. Sınıfımız bir vefat ta- rihi yazmak teklifi karşısında kaldı. Hocamın be- gendiği:

*Cevheri eşkim döküp Tal'at dedim tarihini
Hüce Behçet kıldı yahû canib-i adne sefer*

(1323)

Makta'lı tarihi yazdım. Bir hafta sonra taşçılar içinden geçiyordum. Tarihi, nefis bir rika ile yu- varlak bir taştta yazılı görünce göğsüm kabardı. Dikkatle okudum, ikinci beytin:

Kastamonu şehrinin etmiş idi pür zib-ü fer

mısrındaki "pür" kelimesi yazılı değildi. Hemen taşçıya noksan olduğunu söyledim. Adamcağız gü- lümseyerek yüzüme baktı; aramızda şu sözler geç- ti:

- Ona senin aklın ermez!

- Niçin ermesin, meydanda.
- Onu Hafız Mustafa Efendi yazdı.
- Fakat, asıl tarihi ben yazdım!
- Güleyim kendinin çamaşır yıkamasına!
Bir kaç gün sonra taşçı dükkânının önünden geçi- yordum. Yan gözle tekrar baktım. Bizim mısraın tashih edildiğini gördüm. Fakat bu son tarizden müteessir olarak nasıl düşüp de yıkılmadığıma hâlâ mütehayyirim.

Hocamın böyle teşvikleri devam ediyordu. Artık mektepte irticalen şiir söyleyen; arkadaşlarla şiir, edebiyat mücadelelerinde galip gelen bir şairdim! Bütün dersleri ihmal ederek kendimi şiire vermiş, fenafişşir olmuş; bu yüzden imtihanda kimya der- sinden ikmale kalarak -arkadaşlarımla mahfuzu olan- şu kıt'ayı mektep şadırvanının tavanına yaz- mıştım:

*Ben çalışmam derslere kalsam sınıfta gam değil
Müstahaktır her felâket ben gibi gayretsizce
Zevk ile vaktim geçirdim, oldu encamın fena
Arkadaşlar! say edin, halim büyük ibret size!*

Bir gün aruzla yazdığım şiire:

*Tal'at bu şi'-ri ferah - zâdına
Nazife yazacak gelmez yâdına
Arzetsem üstad-ı hoş nihâdına
Tanzire tenezzül eder mi bilmem?*

bendini havi bir koşmayı leffederek takdim ettim. Ertesi gün hocam sınıfta "Türkçede iki türlü vezin olduğunu, bunlara "aruz, parmak hesabı" denildi- ğini; elfâz-ı cezele ve rakikanın aruzla müsait; fesa- hat ve belâğatin aruzla mütecellî olduğunu; par- mak hesabının kahve âşıklarının lisanında dolaştı- ğını; benim koşma vadisinde de muvaffak olduğum- u" söyledi. Bu derste kendisinden "parmak hisa- bı"na dair malûmat talebine kadar vardık. Tariz ve istihzadan çok hoşlanan hocamızı:

- Parmak hesabı denilen vezin; âşıkların sazında, avamın sözünde; çobanın kavalında; köylünün ma- valında vardır; cevabını verdi. Bu cevap herkesin handesini, benim kızarmaklığımı intaç ve fakat "parmak hesabı"na karşı kalbimde sönmez bir mu- habbet iykat etti.

Edebiyat-ı cedide'nin afiv bilmez bir düşmanı, Mu- alim Naci ve taraftarlarının âbidane hürmetkârı olan hocamıza o hafta cuma günü kitapçı Küçük Hamdi Efendi'den tedarik ettiğimiz Mehmet Emin Bey'in Türkçe şiirlerini ve Raşit Bey'den aldığımız Nuri beyin:

Bak şu güzel köylüye, işte bu kızdır peri

şarkısını ve Âkif Paşa ile Nedim'in koşmalarını er- tesi gün gösterdim. Maksadım hocamızı ilzamdı! Bunları birer tecrube-i kalem ve vakit öldürmek için yazılmış şeyler nev'inden sayan hocam, niha- yet: "Parmak hesabı denilen heca vezni, aruz vezinleri gibi müdevven değildir. Çok emek ve him- met ister. Çalışınız, toplayınız; böyle birer eser vü- cude getirerek milletin şükranını kazanınız. Benim

Ahmet Talat Onay'ın İbnül Emin'e imzalayıp ver- diği bir fotoğrafı. "Üstad-ı fazl u edeb İbnül Emin Mahmud Kemal Beyefendi Hazretlerine tazima- tımla" 1929

şimdi vereceğim malûmat noksandır. Hazine-i fûnûmun birinci yılında Veled Çelebi'nin bu husu- sa dair makalelerini görmüştüm, oraya bakınız!" cevabını verdi. Hazine-i fûnûn'u dokuz sene sonra gördüm. Fakat bu müddet zarfında millî vezne dair oldukça bir fikir hasıl ettim. İşte bu vezin hakkın- daki mektep malûmatım!

Bundan sonra mahafil ve matbuatta bu vezin hak- kında bir şey duymadım, görmedim. Temmuz inkılâbından sonra her gün batıp çıkan gazete ve mecmualardan bir ikisine bu vadide şiirler, bu bah- se dair makaleler yazılmasını teklif ettimse de aldır- ran olmadı. Bir kaç sene sonra *Türk Yurdu* mec- muasında Ahmet Hikmet Bey'in iki makalesi; bilâhare Necip Asım ve İzzet Ulvi beylerin birer Türkçe vezin risaleleri görüldü.

1326/1910 senesinde Kastamonu Lisesi edebiyat muallimi iken talebeme aruz'u müteakip - fakat resmî program haricinde hece vezni hakkında da malûmat vermeye başladım. Bir kaç sen sonra mil- li vezin hakkında malûmat itası resmî programa da girdi. Mektepler için yazılan kitaplarda bu bahisler ya meskût geçiliyor, yahut kusurlu ve eksik yazılı- yor; misaller de hep birbirinin aynı gibi idi.

Kastamonu ve İzmir Liselerindeki on senelik tedri- satım neticesinde "Türk şiirlerinin vezni, şekli, nev'i" hakkında oldukça ehemmiyetli malûmat ve malzeme sahibi oldum. İşgalde İzmir'den çıkarken bir şey alamadım. Dört sene sonra ordumuzun İz- mir'i düşmandan tahirini müteakip anladım ki Yu- nan askerlerinin yağma edemediğini eş, dost pay- laşmışlar; "Oğlan aldı oyuna, çoban aldı koyuna gitti" kabilinden talan etmişler.

*Ehibba şirve-i yağmada mephut eyler âdayı
Hûda göstermesin âsarı izmihlâl bir yerde*

Yeniden topladıklarımızla *Halk şiirlerinin şekil ve nev'i* namındaki eserimi yazdım. Şimdi de istedi- ğim kadar bol malzeme tedarik edemediğim halde Türk vezinlerine dair bir eser yazmak hususundaki arzularımıza galebe edemedim. Hocamın "Böyle bir eser vücuda getirerek milletin şükranını kazanınız" tavsiyesini icra etmek istedim.

Çankırılı Ahmet Talat (Onay), *Türk şiirlerinin vezni, İs- tanbul Ahmet İhsan Matbaası 1933, s. 5-9, 1. "Lüleden" kelimesi hocamızıdır. Ben Çankırı'da su mustuklarına "filke" dendiği için "filkeden" demişim.*